

МЕХАΝІЗМЫ МЕТАФАРЫЗАЦЫЎ Ў АСПЕКЦЕ ДАСЛЕДАВАННЯ МОЎНАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫЎ ДУХОЎНАГА ВОПЫТУ

Зварот да метафары як сродку рэпрэзентацыі і намінацыі разнастайных аб'ектаў, а таксама асаблівага светапогляду даследуецца для выяўлення цэласнай структуры мовы. “Мэта метафары – выклікаць уяўленне. Свет метафары – гэта свет вобразнага мыслення” [5, с.111].

Цесная сувязь лінгвістыкі, этнапсіхалогіі, лінгвакультуралогіі абумоўлена месцам мовы ў сістэме сумежных навук. Мова шматгранная і здольна арганічна ўваходзіць у любую сферу быцця. Без выкарыстання мовы немагчыма камунікацыя; дзякуючы мове адбываецца развіццё навакольнага свету, перадача і захаванне інфармацыі; мова выступае сродкам уздзеяння і пабуджэння да дзеянняў, фіксацыі сацыяльных адносін, а таксама захоўвае калектыўны вопыт і выступае састаўной часткай культуры [1, с. 72-74].

Пераасэнсаванне базавых значэнняў слоў і ўтварэнне новых на аснове падабенства формы, колеру, характарыстык паводзін, пахаў і смакавых уласцівасцей словам прысвойваюцца новыя сэнсы, цесна звязаныя з культурна-гістарычнымі каштоўнасцямі арыенцірамі народа. Здольнасць моўных адзінак набываць другаснае значэнне і ўжывацца ў новай намінацыйнай ролі з'яўляецца сведчаннем таго, што носьбіты мовы ў працэсе пазнання рэчаіснасці і камунікацыі вылучаюць новыя сістэмныя сувязі паміж з'явамі рэчаіснасці і іх адлюстраваннем у мове. Выбар накірункаў значэння падмацоўваецца ведамі чалавека пра навакольны свет, вопытам і асяроддзем пражывання.

У сучаснай лінгвістычнай навучы набывае папулярнасць тэрмін *канцэптуальная метафара*, уведзены Дж. Лакофам (1993, 1995, 2004) [3]. Сэнс паняцця заключаецца ў тым, што ў аснову метафары закладваюцца выпрацаваныя канцэпты. У гэтым дачыненні варта звярнуць увагу на разгорнутае даследаванне Ю. С. Сцяпанавы, прысвечанае галоўным праблемам ўзаемаадносін чалавека з навакольным асяроддзем і інтэрпрэтацыі гэтых пытанняў на моўным узроўні. Тут жа вылучаецца тэрмін “канцэпт”, якому аўтар дае наступнае вытлумачэнне: “гэта нібыта згустак культуры ў свядомасці чалавека; тое, у выглядзе чаго культура ўваходзіць ў ментальны свет чалавека. І, з другога боку, канцэпт – гэта тое, пасродкам чаго чалавек – радавы, звычайны чалавек, не “творца культурных каштоўнасцей” – сам уваходзіць у культуру, а ў некаторых выпадках і ўплывае на яе” [4, с 43]. Такім чынам, культурныя набыткі народа складаюць змест (слаі) канцэптаў і такіх слаёў аўтар вылучае тры: “літаральны сэнс”, або “ўнутраная форма”, або этымалогія канцэпта і з'явы культуры; “пасіўны”, “гістарычны” слой канцэпта

(звязаны з этнакультуралогіяй, гісторыяй культуры і вывучэннем уплыву падсвядомасці на паводзіны людзей); найноўшы, найбольш актуальны і актыўны слой канцэпта [4].

У дадзеным ракурсе тлумачэнне прыроды метафары базіруецца ў большай ступені на культурных канцэптах – духоўных каштоўнасцях. Характэрная іх асаблівасць заключаецца ў тым, што “яны апісваюць рэчаіснасць, але рэчаіснасць асаблівага роду – ментальную. І ўжо ва ўсякім выпадку, яны маюць па меншай меры адну вельмі цвёрдую падставу – літаральны сэнс звычай, ўяўлення, веравання, тэрміна, слова. Гэта кожны раз – зыходная кропка і далейшага развіцця канцэпта ў самой ментальнай рэчаіснасці, у сапраўднай калектыўнай свядомасці і ў развіцці гіпотэзы даследчыка, якую ён будзе на гэты конт”[4, с. 60].

Канцэпт і яго разуменне імкнецца да фальклорных і этнаграфічных даследаванняў. Непасрэдна тэрмін канцэпт ужываецца ў больш вузкім сэнсе і адносіцца да “светапоглядных паняццяў”, якія складаюць важную аснову культуры і з’яўляюцца яе метамовай [6]. Канцэптуальныя метафары прынята ўпарадкоўваць у разрады ў залежнасці ад катэгарыяльнага статусу канцэпта, якія выступае ў ролі сферы-крыніцы пры метафарычнай праекцыі на сферу-мішэнь. Неабходна адзначыць, што функцыянаванне метафар акрэсліваецца некалькімі ўзроўнямі – агульным і канкрэтным, – паміж якімі усталёўваецца свая іерархія. Так, метафары больш “нізкага” ўзроўню прымаюць якасці метафар больш “высокага” ўзроўню (метафары нізкага ўзроўню ствараюць кантэкст для метафар высокага ўзроўню, канкрэтызуючы некаторыя іх аспекты) [7].

Няма падстаў не згаджацца, што “нацыянальная мова ўплывае на разумовыя працэсы чалавека, яго ўспрыманне свету, трактоўку рэчаіснасці. Натуральна, што людзі думаюць “сродкамі ўніверсальнага прадметнага кода”, але гэта не значыць, што іх нацыянальная мова становіцца выключанай з разумовага працэсу. Моўныя катэгорыі у той ці іншай ступені накіроўваюць разумовыя працэсы, якія здзяйсняюцца ў мозгу моўцы” [2].

Такім чынам, метафарычныя намінацыі з’яўляюцца неад’емнай часткай працэсаў лексікалізацыі народнага вопыту, які, ў сваю чаргу, выступае базай для фарміравання моўнай і канцэптуальнай карцін свету. Узаемасувязь гэтых кампанентаў вымагае сінтэзу дасягненняў сумежных гуманітарных дысцыплін для больш дасканаллага вывучэння ўзаемасувязі чалавека, мовы і навакольнага асяроддзя.

Літаратура

1. Вундт, В. Психология народов / В. Вундт – М.: Эксмо; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 864 с.

2. Гумерова, А. Т. Когнитивная и лингвокультурологическая организация концепта / А. Т. Гумерова. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2010. – № 7 (18). – С. 153-155. – URL: <https://moluch.ru/archive/18/1856/> (дата обращения: 16.01.2023).
3. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. М.: ЕдиториалУРСС, 2004.
4. Степанов, Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп / Ю. С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2004. – 992 с.
5. Телия, В. Н. Метафора в языке и тексте / В. Н. Телия. – М.: Наука, 1988. –176 с.
6. Шершнёва, А. Н. Категория концепта в когнитивной лингвистике / А. Н. Шершнёва. – Текст : непосредственный // Филология и лингвистика в современном обществе : материалы II Междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). – Т. 0. – Москва : Буки-Веди, 2014. – С. 124-126. – URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/107/4877/> (дата обращения: 16.01.2023).
7. Концептуальная метафора strength is money в современном английском языке // Евразийский Союз Ученых – публикация научных статей в ежемесячном научном журнале. Филологические науки. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://euroasia-science.ru/filologicheskie-nauki/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0-strength-is-money-%D0%B2-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC/> (дата обращения: 15.01.2023)